

Nationaal Vrijheidsonderzoek - kennisdeel meting 2006

Een onderzoek naar opinie, kennis en draagvlak ten aanzien van 4 en 5 mei.

Dieter Verhue, Dick Verzijden, Annet Nienhuis

april 2006

© Auteursrecht voorbehouden.

Dit onderzoek is uitgevoerd door Veldkamp in opdracht van de Rijksvoorlichtingsdienst/Publiek en Communicatie, mede ten behoeve van het Nationaal Comité 4 en 5 mei. Voor nadere inlichtingen kunt u zich wenden tot het Nationaal Comité 4 en 5 mei.

Inhoud

	Samenvatting	1
1	Kennistoets Tweede Wereldoorlog	3
2	Jaartallen en aantallen	4
2.1	Jaartallen goed in het geheugen	4
2.2	Aantal actuele gewapende conflicten wordt overschat	5
3	Oorzaak en aanleiding van de oorlog	7
3.1	Oorzaken van de Tweede Wereldoorlog niet helemaal duidelijk	7
3.2	De belangrijkste ideeën van Hitler over het algemeen bekend	9
4	De oorlog zelf	11
4.1	Wie hoort bij wie?	11
4.2	Hoeveel landen deden mee?	12
4.3	Welk land leverde de meeste troepen?	13
4.4	Volgorde van gebeurtenissen: moeilijk maar meerderheid slaagt	14
4.5	Jodenvervolging goed bekend	15
5	De rol van Nederland	19
5.1	Hoe raakte Nederland betrokken bij de oorlog?	19
5.2	Wat gebeurde er tijdens de oorlog in Nederland?	19
5.3	Hoeveel verzetsstrijders en collaborateurs waren er in Nederland?	20
5.4	Het dagelijks leven in Nederland	21
5.5	De situatie in Nederlands-Indië	23
5.6	Rotterdam en Arnhem	23
6	Verskillende beelden van internationale verdragen	26

Samenvatting

Het Nationaal Vrijheidsonderzoek is in 2006 voor de vijfde keer uitgevoerd. Dit jaar zijn in het Nationaal Vrijheidsonderzoek voor het eerst kennisvragen over de Tweede Wereldoorlog gesteld. Het Nationaal Comité wil met het kennisonderzoek uiteindelijk kunnen vaststellen welke kennis en inzichten er bij elke Nederlander van 13 jaar en ouder aanwezig moeten zijn waar het gaat om de Tweede Wereldoorlog en de doorwerking daarvan in onze huidige samenleving. De huidige vragen zijn een eerste poging om een dergelijk basisniveau vast te stellen en zullen de komende jaren verder worden ontwikkeld. Op basis van de huidige vragenset luidt de algehele conclusie dat de kennis over de Tweede Wereldoorlog van de ondervraagde Nederlanders acceptabel is.

De feiten rondom de jodenvervolging zijn over het algemeen erg goed bekend. Hierbij moet worden opgemerkt dat een belangrijke vraag over dit onderwerp bestond uit een herkenningsvraag, wat een zekere overschatting van het kennisniveau tot gevolg kan hebben. Niettemin lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat dit onderwerp goed bekend is. Het lijkt er zelfs op alsof voor veel mensen de jodenvervolging en de Tweede Wereldoorlog elkaars synoniemen zijn.

Ook de ideeën waarop Hitler zijn regime baseerde en waarmee hij aan de macht kwam zijn goed bekend bij de mensen. In tegenstelling tot de herkenningsvraag waaraan we net refereerden, betrof het hier een open vraag waarin de ondervraagde geen enkel handvat werd aangereikt. Velen noemen desalniettemin de belangrijkste uitgangspunten, waarbij de jodenvervolging overigens het meest wordt genoemd.

De precieze oorzaken voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog zijn niet bij iedereen bekend, zeker niet wanneer het gaat om het uitbreken van de oorlog in Azië. Toch valt ook het kennisniveau hier mee, net als bij de vraag waarin men een aantal gebeurtenissen in de goede volgorde moet zetten. Dat meer dan de helft het antwoord goed heeft mag opmerkelijk worden genoemd. De kennis over de gebeurtenissen in eigen land is van redelijk niveau, maar zou wellicht beter moeten.

Ook minder bekend is men met de schaal en de omvang die de oorlog had. Veel mensen onderschatten het aantal landen dat bij de oorlog betrokken was, en weten niet goed wie aan welke kant stond. Verder dan dat Groot-Britannië, de Verenigde Staten en Canada ons hebben bevrijd en dus tot de geallieerden behoorden, en wellicht dat de Sovjet-Unie Europa vanaf de andere kant bevrijdde komen veel mensen niet.

Het minst goed beantwoord zijn de vragen over de internationale verdragen en organisaties. Het meest valt op dat de duidelijke lijn die in de resultaten voor de onderscheiden groepen zit hier ver te zoeken is. Groepen die eigenlijk overal het goede antwoord geven, gaan hier opeens 'de mist in' en andersom. Hierbij moet worden opgemerkt dat over het wanneer en waarom van bijna elke organisatie ook door mensen die er verstand van hebben kan worden gediscussieerd.

De antwoorden en dus de resultaten zijn daarom simpelweg niet eenduidig. Wellicht moet ook worden geconcludeerd dat de vraag niet adequaat is gesteld.

Mannen weten meer over de Tweede Wereldoorlog dan vrouwen

Dit gedeelte van het onderzoek toont ontegenzeggelijk aan dat mannen beter op de hoogte zijn van de feiten van de Tweede Wereldoorlog dan vrouwen. Deels kan hiervoor de reden zijn dat vrouwen sneller toegeven of denken dat ze het antwoord niet weten en mannen sneller een gokje wagen, hoewel er geen wetenschappelijk onderzoek bekend is dat een dergelijk fenomeen aantoont. Het is heel goed denkbaar dat mannen daadwerkelijk meer weten over de Tweede en wellicht andere oorlogen, omdat het fenomeen oorlog ze meer aanspreekt dan vrouwen.

Hoger opgeleiden veel beter op de hoogte dan middelbaar en lager opgeleiden

Er blijkt een groot effect van opleiding te zijn waar het kennis van de Tweede Wereldoorlog betreft. Opvallend is hierbij dat niet alleen de lager opgeleiden, maar ook de middelbaar opgeleiden telkens minder goed op de hoogte blijken te zijn. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat hoger opgeleiden nu eenmaal 'beter kunnen leren' en dus ook meer feiten over de Tweede Wereldoorlog hebben geleerd én onthouden. Het is echter ook mogelijk dat bepaalde schooltypen meer of minder of op een andere manier aandacht besteden aan de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, waardoor de hier gevonden verschillen eventueel ook te verklaren zijn.

65-plussers hebben veel meer feitenkennis, kennis jongeren is beduidend minder

De mensen van 65 jaar en ouder onderscheiden zich bij bijna elke vraag door in veel grotere getale de goede antwoorden te geven. Dit is niet verrassend; velen van hen hebben de Tweede Wereldoorlog zelf nog bewust meegemaakt. Opvallend is wel dat men beneden de 65 jaar gemiddeld minder goed op de hoogte is van de feiten van de Tweede Wereldoorlog, waarbij het kennisniveau steeds verder afneemt naarmate men jonger wordt. Vooral het kennisniveau van de jongeren beneden de 25 jaar kan zorgelijk worden genoemd. Wel moet worden opgemerkt dat met name de jongeren tussen de 13 en de 18 jaar soms ook verrassend uit de hoek komen met goede antwoorden, wat er wellicht op duidt dat zij recent opgedane kennis nog vers in het geheugen hebben. Niettemin moet er meer aandacht worden besteed aan het onderwijzen van Tweede Wereldoorlog kennis, wil het kennisniveau van de Nederlandse bevolking in de toekomst adequaat blijven.

1 Kennistoets Tweede Wereldoorlog

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei laat jaarlijks een groot Nationaal Vrijheidsonderzoek uitvoeren om inzicht te verwerven in het draagvlak voor herdenken en vieren. Naast vragen over opvattingen en ideeën met betrekking tot het nut, de noodzaak, het huidige en toekomstige belang van herdenken en vieren zijn er opinievragen toegevoegd over aan vrijheid gerelateerde thema's en onderwerpen rond de democratie, grondrechten, vredesmissies, enzovoorts.

Vanaf 2006 zijn kennisvragen aan het onderzoek toegevoegd. In de afgelopen jaren zijn er door verschillende kranten kleine kennistoetsen uitgevoerd. De uitkomst van deze onderzoeken bleek volgens de media over het algemeen weinig opbeurend. Het commentaar en de kritiek van de deskundigen op de uitkomsten en de onderzoeken, had naast instemming met, of relativisering van, die conclusies vaak betrekking op het feit dat er volgens hen niet de relevante vragen waren gesteld.

Het Nationaal Comité wil met het kennisonderzoek uiteindelijk antwoord geven op de volgende vraag: 'Welke kennis en inzichten moeten er bij elke Nederlander van 13 jaar en ouder aanwezig zijn, waar het gaat om de Tweede Wereldoorlog en de doorwerking daarvan in onze huidige samenleving'. Bij het toetsen van deze basiskennis gaat het niet alleen om 'facts and figures' maar ook om inzichten in aanleidingen, oorzaken, verbanden, gevolgen en de doorwerking van de Tweede Wereldoorlog in de huidige samenleving.

Het Nationaal Comité heeft aan diverse organisaties – variërend van oorlogs-, verzetsmusea en herinneringscentra tot hulporganisaties en het NIOD – gevraagd om voorafgaand aan het onderzoek, suggesties voor vragen aan te dragen. Dit leverde op zich al een interessant beeld op. Elke organisatie deed andere suggesties voor vragen. Met andere woorden, ook bij de organisaties is geen gemeenschappelijk en eenduidig beeld over wat als basiskennis moet worden aangemerkt. Het Nationaal Comité realiseert zich dat met dit onderzoek niet het definitieve basisniveau kennis rond de Tweede Wereldoorlog is vastgesteld. De komende jaren zal in samenwerking met andere organisaties daar verder over nagedacht worden. De uitkomsten geven wel een goed beeld van welke thema's meer of minder kennis en inzicht aanwezig is.

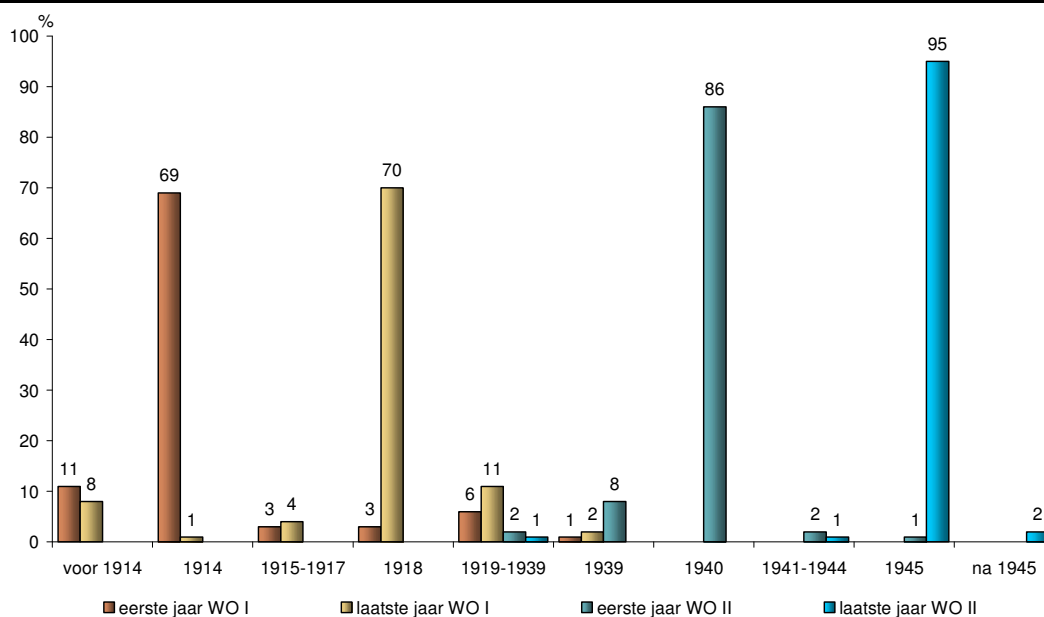
2 Jaartallen en aantallen

In dit hoofdstuk gaan we in op meer algemene kennis rond jaartallen en gewapende conflicten in het algemeen. We beginnen met de vraag wanneer de Eerste en Tweede Wereldoorlog eigenlijk plaatsvonden. Vervolgens wordt mensen gevraagd een inschatting te geven van het aantal gewapende conflicten dat op dit moment in de wereld plaatsvindt en het aantal vredesoperaties waaraan Nederland deelneemt.

2.1 Jaartallen goed in het geheugen

Een overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking weet dat de Tweede Wereldoorlog in Nederland begon in 1940 en eindigde in 1945. De precieze jaartallen van de Eerste Wereldoorlog zijn bij ongeveer tweederde van de Nederlandse bevolking bekend.

1 | Wanneer vonden de Eerste en Tweede Wereldoorlog plaats?

Verschillen tussen groepen zijn vooral te vinden bij de vraag wanneer de Eerste Wereldoorlog plaatsvond. Allereerst zien we enorme leeftijdsverschillen. Onder de jongste ondervraagden heeft maar iets meer dan de helft de jaartallen goed, onder de oudsten ligt dit percentage boven de 90 procent. Verder geven hoger opgeleide mensen in grotere getale de goede jaartallen dan lager en middelbaar opgeleiden, vooral de laatste groep geeft in sterkere mate aan het antwoord niet te weten. Dit geldt overigens ook voor vrouwen; zij zeggen veel vaker dan mannen dat ze het antwoord niet weten.

Voor de jaartallen van de Tweede Wereldoorlog worden eigenlijk maar weinig interessante verschillen gevonden tussen groepen; ook jongeren en lager opgeleiden weten wanneer deze oorlog plaatsvond.

2.2 Aantal actuele gewapende conflicten wordt overschat

Gewapende conflicten en bekendheid met oorlogssituaties

Het aantal gewapende conflicten dat op dit moment plaatsvindt in de wereld wordt door velen overschat. In de Conflictbarometer 2005 telde het Heidelberger Institut für Konfliktforschung nul gewapende conflicten *tussen* landen en 24 gewapende *binnenlandse* conflicten. In 2003 ging het nog om drie gewapende conflicten tussen landen en 32 gewapende binnenlandse conflicten¹. De meeste ondervraagden komen tot hogere schattingen als het gaat om het aantal conflicten tussen landen.

2 | *Geschat aantal conflicten tussen landen en binnenlandse conflicten*

	conflicten tussen landen	binnenlandse conflicten
	%	%
• geen	1	2
• een	1	*
• 2 tot 5	12	11
• 5 tot 10	24	16
• 10 tot 20	27	23
• 20 tot 50	22	25
• 50 tot 100	8	11
• 100 of meer	5	13

Het meest gegeven antwoord bij de vraag over het aantal gewapende conflicten tussen landen is tien (door 15% genoemd) en wat betreft het aantal gewapende binnenlandse conflicten eveneens tien (door 13% genoemd).

Van alle ondervraagden kent 60 procent personen in de eigen omgeving die zelf bewust oorlogssituaties hebben meegemaakt of kinderen zijn van oorlogsslachtoffers. Dat percentage is veel hoger bij de 65-plussers (78%), maar ook jongeren (13-24 jaar) kennen vaak in hun directe omgeving personen die geconfronteerd zijn geweest met oorlogssituaties (56%). Men noemt meestal de Tweede Wereldoorlog in Nederland of Europa (genoemd door 54% van alle respondenten). Verder noemt men nogal eens de Tweede Wereldoorlog in Nederlands Indië of Azië (10%) en vredesoperaties waar Nederland bij betrokken is of is geweest (10%). Ook de politionele acties in Indonesië en latere militaire operaties in Nieuw Guinea worden genoemd (8%).

¹ Overigens komen verschillende instituten en auteurs tot verschillende aantallen gewapende conflicten, voornamelijk omdat zij verschillende definities hanteren. Om reden van overzichtelijkheid hebben wij min of meer arbitrair gekozen voor een van de uitkomsten.

Nederlandse deelname aan vredesoperaties

Gevraagd naar een schatting van het aantal vredesoperaties waarbij Nederlandse militairen zijn ingezet, komt men meestal tot twee, drie, vier of vijf, waarbij drie operaties het meest gegeven antwoord is.

3 | Schatting aantal vredesoperaties waarbij Nederlandse militairen zijn ingezet

	%
• 0	1
• 1	1
• 2	15
• 3	25
• 4	16
• 5	18
• 6	5
• 7	2
• 8	2
• 9	1
• 10 of meer	14

Van zes landen is gevraagd of daar op dit moment Nederlandse militairen zijn ingezet. Ten tijde van het onderzoek zijn Nederlandse militairen ingezet vooral in Afghanistan en in de Balkan. In Eritrea was Nederland actief in 2001, in Georgië in de periode 1994-1996, in Albanië in de periode 1997-2001 en in Irak in de periode 2003-2005. Op dit moment is een beperkt aantal Nederlandse soldaten ingezet in het Midden-Oosten.

4 | Nederlandse militairen op dit moment ingezet (horizontaal gepercenteerd)

	ja	nee	weet niet
	%	%	%
• Irak	79	13	8
• Afghanistan	92	3	5
• Bosnië	58	22	21
• Eritrea	31	29	39
• Albanië	15	42	42
• Georgië	10	48	43

3 Oorzaak en aanleiding van de oorlog

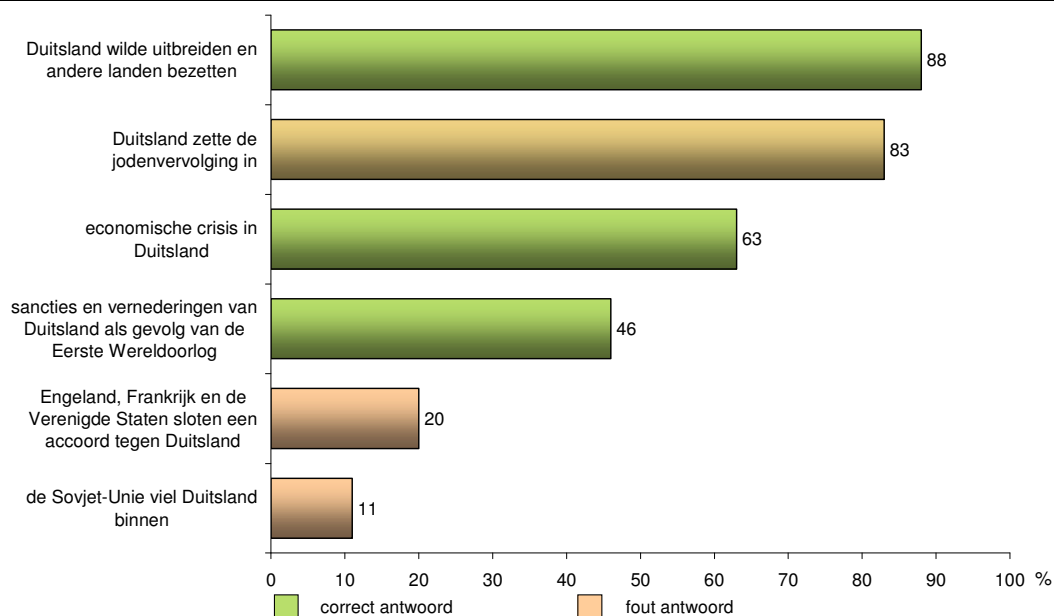
In dit hoofdstuk gaan we in op de gebeurtenissen, feiten en ideeën die de aanleiding vormden voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, zowel in Europa als in Azië. Eerst kreeg men een aantal mogelijke oorzaken voorgelegd, waarvan moest worden aangegeven of het daadwerkelijk als oorzaak kan worden aangemerkt. Vervolgens werd de respondenten gevraagd de drie belangrijkste ideeën van Hitler te noemen.

3.1 Oorzaken van de Tweede Wereldoorlog niet helemaal duidelijk

Oorzaken in Europa

Dat Duitsland wilde uitbreiden en andere landen wilde bezetten, ziet een overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking terecht als oorzaak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Europa. Iets minder dan tweederde van de bevolking beaamt dat er destijds een economische crisis heerste in Duitsland, wat een belangrijke reden was dat Hitler zoveel macht kon vergaren. Dat een andere reden hiervoor, en dus voor het uitbreken van de oorlog lag in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog, waarin Duitsland zijn eerdere agressie zwaar moest bekopen, wordt door minder dan de helft van de Nederlanders bevestigd. Daarentegen geeft ruim vier op de vijf Nederlanders aan dat het inzetten van de jodenvervolgving door Duitsland een oorzaak was voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, terwijl dit gegeven pas later in de volle omvang tot de rest van de wereld doordrong; het was zeker geen *oorzaak* voor het uitbreken van de oorlog.

5 | Oorzaken van de Tweede Wereldoorlog in Europa (% 'ja, correct').

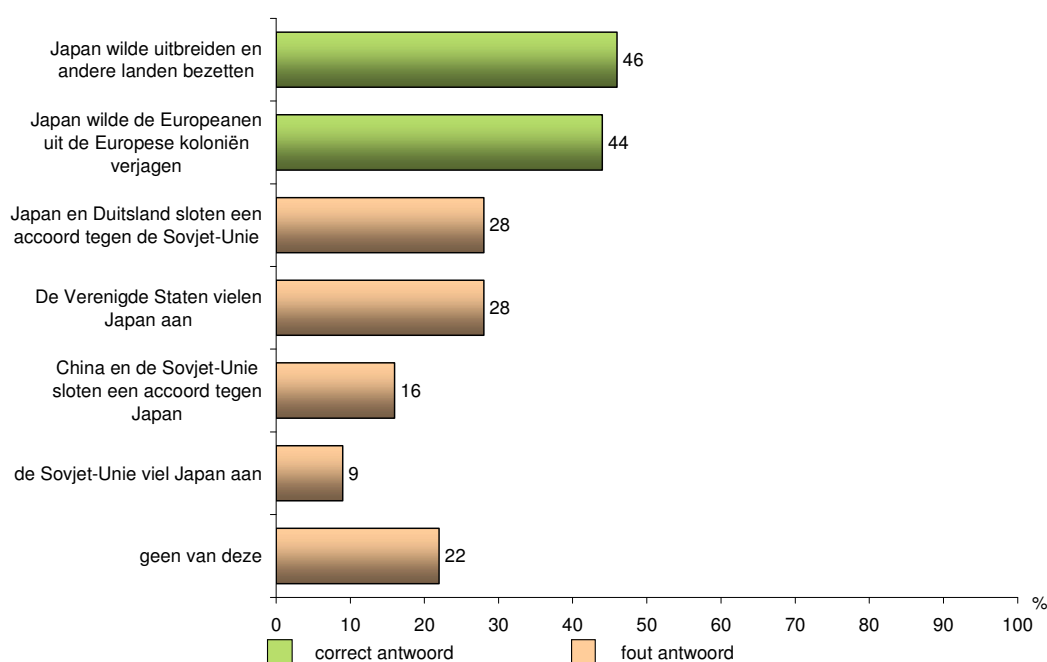
Over de oorzaken voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Europa zijn vrouwen veel minder zeker dan mannen. Ook lager opgeleiden geven veel vaker aan het antwoord niet te weten. Hierbij geldt dan wel hoe meer het antwoord voor de hand ligt, des te kleiner deze verschillen zijn. Verder zijn het vooral de lager opgeleiden en ook meer vrouwen dan mannen die beweren dat het inzetten van de jodenvervolgving een belangrijke oorzaak was.

Jongeren beneden de 25 jaar geven bij de moeilijker antwoordsmogelijkheden vaker aan het antwoord niet te weten of geven een fout antwoord. Ook hier geldt dat bij de meer voor de hand liggende oorzaken er nauwelijks leeftijdsverschillen optreden.

Oorzaken in Azië

Over de gehele linie is men minder bekend met de oorzaken van het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Azië. Iets minder dan de helft geeft wel de goede antwoorden; namelijk dat Japan wilde uitbreiden en andere landen bezetten en bovendien de Europeanen uit de Europese koloniën wilde verjagen. De oorzaken van de oorlog in Azië blijken wel iets beter bekend te zijn bij de mensen die personen in hun omgeving kennen die de Tweede Wereldoorlog in Azië zelf hebben meegemaakt, of kinderen hiervan zijn. Het gaat hier echter niet om grote verschillen.

6 | Oorzaken van de Tweede Wereldoorlog in Azië (% 'ja, correct).

Ook bij de oorzaken voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Azië geven vrouwen consequent vaker dan mannen aan het antwoord niet te weten of ze geven een fout antwoord. Wat betreft het opleidingsniveau is hier een duidelijke tweedeling te zien tussen lager en middelbaar opgeleiden versus de hoger opgeleiden: de laatste groep twijfelt minder en geeft vaker het goede antwoord.

Wat betreft de oorzaken in Azië zijn het telkens de 65-plussers die andere antwoorden geven dan de 65-minners. Zo geven zij vaker als oorzaak voor het uitbreken van de oorlog in Azië aan dat Japan wilde uitbreiden en andere landen wilde bezetten en dat Japan de Europeanen uit de

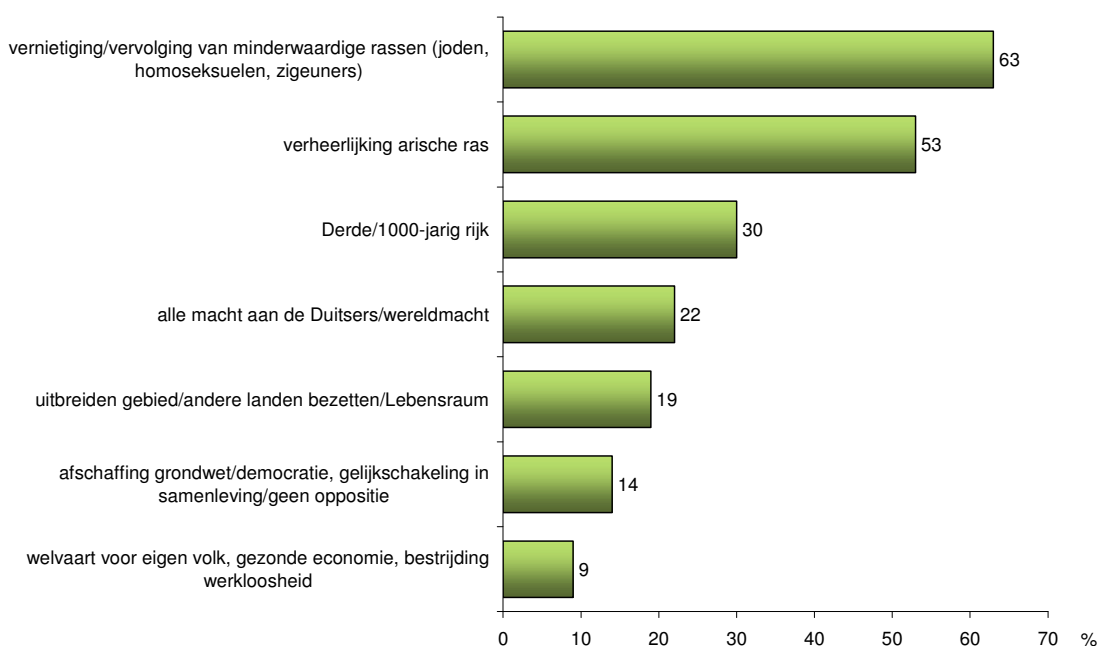
koloniën wilde verjagen. Verder geven de 65-plussers vaker aan dat aanvallen van de VS en de Sovjet-Unie op Japan geen oorzaken waren voor de oorlog, terwijl de jongeren beneden de 25 jaar vaker wel aangeven dat dergelijke aanvallen oorzaken waren voor het uitbreken van de oorlog. Daarentegen zijn er ook meer 65-plussers die beamen dat het sluiten van diverse accoorden (Japan en Duitsland tegen Sovjet-Unie en China en Sovjet-Unie tegen Japan) redenen waren voor het uitbreken van de oorlog in Azië.

3.2 De belangrijkste ideeën van Hitler over het algemeen bekend

Een overgrote meerderheid (87%) van de ondervraagde Nederlanders noemt tenminste één idee van Hitler. In tweederde van de gevallen noemt men de vernietiging van joden en andere zogenaamde minderwaardige groepen. Meer dan de helft van de bevolking noemt (ook) de verheerlijking van het eigen, arische ras als onderdeel van het gedachtegoed van Hitler. Dertig procent vermeldt Hitlers ideeën over het Derde Rijk en iets minder dan een kwart benoemt dat volgens Hitler de Duitsers alle macht moesten hebben. Hieraan gerelateerd noemt ongeveer een vijfde specifiek Hitlers plannen om andere landen te bezetten. Uiteraard komen de laatst genoemde ideeën allemaal op hetzelfde neer.

Een kleiner deel van de ondervraagden gaat in op de staatsvorm en samenleving die Hitler voor ogen had, namelijk een 'gelijkschakeling in de samenleving' waarin geen oppositie bestond en geen grondwet en democratie. Daarnaast vermeldt nog een deel Hitlers plannen voor een gezonde economie en bestrijding van de werkloosheid, kortom welvaart voor het eigen volk. Enkele mensen memoreren verder dat Hitler iedereen een Volkswagen had toebedacht en ook dat Hitler inspeelde op de wensen van genoegdoening voor de ellende die Duitsland na de Eerste Wereldoorlog was aangedaan.

7 | Noem drie ideeën van Hitler

Wat betreft het noemen van de ideeën van Hitler zijn er nauwelijks verschillen tussen mannen en vrouwen, behalve dat de laatste wederom iets vaker aangeven het niet te weten. Dit zien we ook weer bij de lager opgeleiden; hoe lager de opleiding, des te groter het percentage mensen dat niets weet te noemen. Verder worden alle ideeën door de hoger opgeleiden het vaakst genoemd, met uitzondering van de ideeën dat de Duitsers alle macht moesten hebben en de samenleving de kenmerken van een dictatuur moest vertonen; deze worden evenveel door de lager en middelbaar opgeleiden als de hoger opgeleiden genoemd.

Leeftijdseffecten zijn in dit geval minder goed te duiden; voor vrijwel elk genoemd idee geldt dat het door een bepaalde leeftijdscategorie het vaakst wordt genoemd. Zo noemen de 65-plussers verhoudingsgewijs vaker het antisemitisme en de wens Duitsland tot wereldmacht te verheffen en is het de categorie 13-17 jaar die vaker vermeldt dat Hitler een gezonde economie nastreefde en iedereen een auto gunde. Mensen tussen de 35 en 45 jaar noemen vaker aspecten van de dictatuur en een gelijkgeschakelde samenleving. Wellicht speelt hier mee dat ouderen grotendeels uitgaan van hun eigen ervaring, terwijl jongeren zich baseren op geleerde lesstof.

4 De oorlog zelf

Welke landen waren eigenlijk betrokken bij de Tweede Wereldoorlog en op welke manier? Deze vragen zijn voorgelegd aan de respondenten. Vervolgens gaan we in op de volgorde van gebeurtenissen tijdens de oorlog en wordt een groot aantal aspecten van de jodenvervolgving behandeld.

4.1 Wie hoort bij wie?

Engeland en Canada zijn, naast ongetwijfeld de VS, bij de respondenten de bekendste geallieerde mogendheden; deze landen worden door zo'n vier op de vijf Nederlanders als zodanig aangemerkt. Dat de Sovjet-Unie, Australië en Polen tot de geallieerden behoorden, wordt ook nog door een meerderheid erkend. Dat echter ook India (als kolonie van Engeland) en Marokko geallieerde mogendheden waren weet maar ongeveer een op de zes mensen. Verder hebben Turkije en Argentinië zich in een later stadium ook aangesloten bij de geallieerden, nadat ze lange tijd de kat uit de boom hadden gekeken. Dit is bij maar erg weinig mensen bekend; het merendeel van de bevolking geeft aan niet te weten waartoe deze landen behoorden. Dit geldt ook voor China en Griekenland, die graag neutraal hadden willen blijven, maar werden aangevallen en daarom de wapens hebben opgepakt. Tot slot was ook Spanje militair neutraal, maar zat ideologisch gezien dicht bij de As-mogendheden; de respondenten zijn over dit land het meest verdeeld. Figuur 10 toont een wereldkaart waarop de deelnemende landen zichtbaar worden gemaakt.

8 | Welk land hoort bij wat?

	geallieerden %	As-mogendheden %	militair neutraal %	weet niet %
Engeland	85	1	2	13
Canada	78	1	5	15
Sovjet-Unie	56	13	4	27
Australië	54	1	18	28
Polen	53	12	8	27
Japan	4	61	5	30
Turkije	12	6	25	57
India	15	3	25	57
Marokko	17	3	25	54
Argentinië	5	11	32	53
China	12	9	27	53
Griekenland	25	4	24	48
Spanje	22	18	24	36

Wederom zeggen de vrouwen veel vaker dat ze niet weten tot welke groep een land behoort, terwijl de mannen zowel vaker goede als foute antwoorden geven. Ook zien we een grote invloed van het opleidingsniveau; hoger opgeleiden geven vaker het goede antwoord en geven veel minder vaak aan het antwoord niet te weten dan de lager opgeleiden. De middelbaar

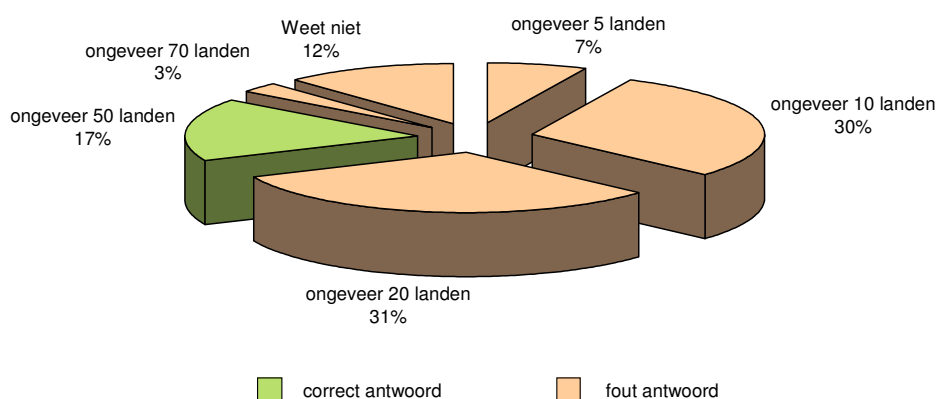
opgeleiden 'scoren' er meestal tussen in. Zo zegt bijvoorbeeld 80 procent van de hoger opgeleiden dat Japan een As-mogendheid was, voor de middelbaar opgeleiden is dit 61 procent en van de lager opgeleiden geeft 46 procent dit aan. De verschillen zijn dus soms aanzienlijk.

Wat betreft de invloed van leeftijd blijkt dat de 65-plussers de bekendere geallieerde landen beter weten te benoemen en zij Japan vaker onder de As-mogendheden scharen. Verder geven de 65-plussers ook vaker dan 65-minners aan dat Argentinië neutraal was, China tot de geallieerden behoorde en Spanje bij de As-mogendheden hoorde. De jongeren onder de 25 hebben vooral moeite met het benoemen van de geallieerden.

4.2 Hoeveel landen deden mee?

Ook over de vraag hoeveel landen eigenlijk meededen is men verdeeld; ongeveer eenderde van de Nederlandse bevolking denkt dat er in totaal ongeveer 10 landen deelnamen aan de Tweede Wereldoorlog en evenzoveel gokken dat het er 20 waren. Ongeveer een op de zes mensen denkt dat het uiteindelijk wel om 50 landen ging en maar drie procent geeft als antwoord 70 landen. Over de vraag hoeveel landen het er nu precies waren wordt ook door de experts getwist; het hangt er bijvoorbeeld vanaf of alle toenmalige koloniën afzonderlijk worden meegeteld of niet. Vast staat dat het aantal ligt tussen de 50 en de 70, en daarbij dichter bij de 50 dan de 70.

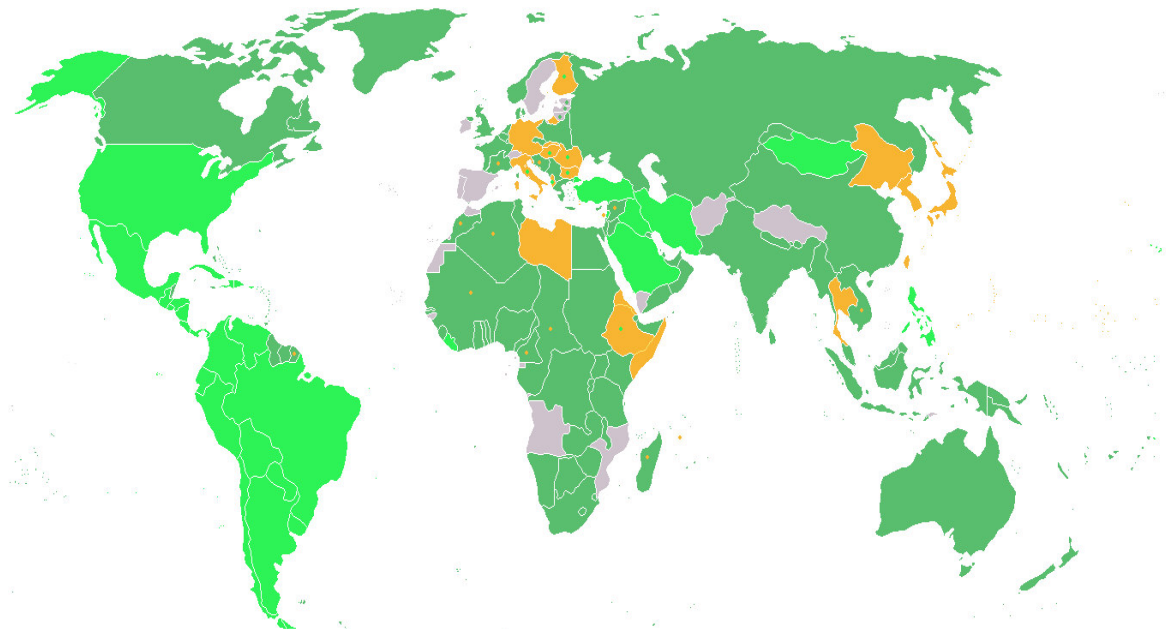
9 | Hoeveel landen waren betrokken bij de Tweede Wereldoorlog?

Mannen zitten beduidend vaker dichterbij het goede antwoord dan vrouwen, die overigens ook weer veel vaker aangeven het antwoord niet te weten. Hetzelfde zien we ook weer bij de hoger versus de lager opgeleiden. Jongeren onder de 25 jaar denken over het algemeen dat er minder landen bij betrokken waren. In de categorie tussen 45 en 55 jaar zitten verhoudingsgewijs de meeste mensen die het antwoord goed hebben.

De volgende figuur toont een wereldkaart waarop de deelnemende landen en hun signatuur nogmaals in beeld worden gebracht.

10 | De wereldkaart met de deelnemers aan de Tweede Wereldoorlog

De geallieerde landen hebben de groene kleur (de lichtgroene kleur geeft aan dat deze landen in de Tweede Wereldoorlog stapten na de aanval op Pearl Harbour), de landen van de As-mogendheden hebben de oranje kleur, de neutrale landen hebben de grijze kleur. De donkergroene stippen geven aan dat deze landen initieel neutraal waren maar in de loop van WOII geannexeerd werden door de Sovjet-Unie. De oranje stippen geven aan dat deze landen veroverd zijn door de As-mogendheden en vazalstaten werden (Vichy-regime, verscheidene Franse kolonies, Kroatië).
(Bron: Wikipedia)

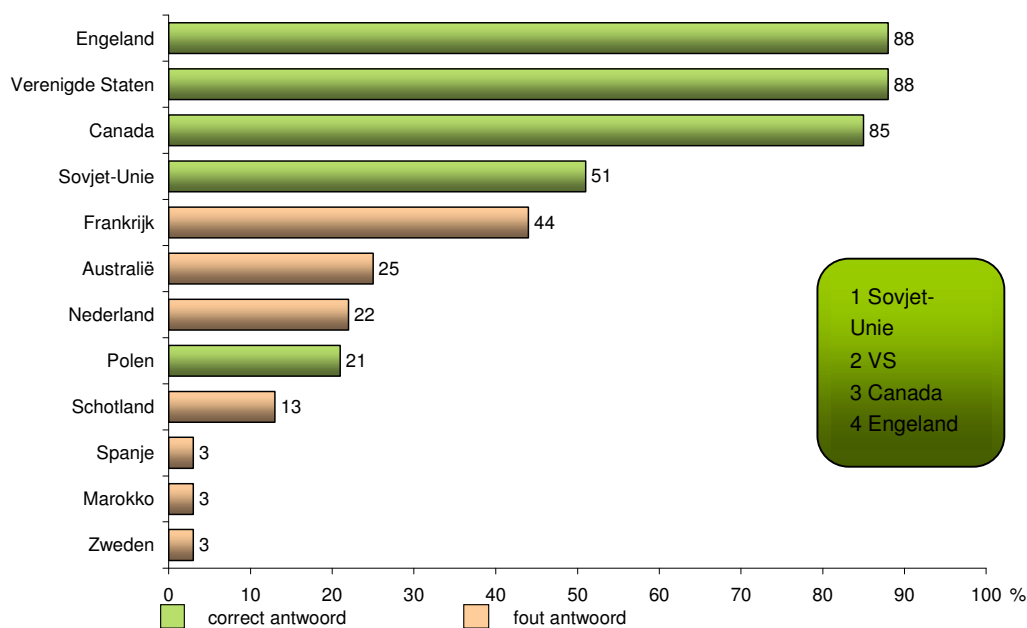
4.3 Welk land leverde de meeste troepen?

Een overgrote meerderheid van de bevolking geeft aan dat Engeland, de Verenigde Staten en Canada tot de top vijf behoorden van landen die de meeste militaire inzet leverden tijdens de bevrijding van Europa. Hierin hebben ze dan ook helemaal gelijk. Dat de Sovjet-Unie het grootste leger had van zo'n 13 miljoen militairen, weet maar de helft van de ondervraagden. Dat Polen de vijfde plaats bezet wat het aantal geleverde militairen betreft wordt maar door een vijfde van de bevolking bevestigd. Eerder nog denkt men aan Frankrijk en Australië en zelfs Nederland wordt door 22 procent van de bevolking genoemd bij de vijf landen die de meeste militairen hebben ingezet bij de bevrijding van Europa.

---

 11 | Welke vijf landen hebben de meeste militairen ingezet bij de bevrijding van Europa?

De mannen zijn wederom beter op de hoogte dan de vrouwen en weten de top vijf beter samen te stellen. De vrouwen denken bijvoorbeeld vaker dan de mannen dat Nederland veel troepeninzet leverde. Daarentegen zijn er onder de mannen verhoudingsgewijs meer die Australië een grotere rol hadden toebedacht. Het effect van opleiding is ook weer duidelijk aanwezig; de hoger opgeleiden geven in veel sterkere mate de goede antwoorden. Uitzondering vormt de bevinding dat Frankrijk toch zeker de vijfde plaats werd toebedacht door de hoger opgeleiden, terwijl deze door de historici is gereserveerd voor Polen.

De 65-plussers zijn ook hier het beste in staat de juiste antwoorden te geven; zij geven zelfs Polen de vijfde plaats die hen verder door weinigen was toebedacht. Vooral de jongeren onder de 25 noemen Polen in veel mindere mate. Mensen jonger dan 45 geven over het algemeen in sterkere mate Frankrijk aan als militaire leverancier. Schotland wordt het meest genoemd door 65-plussers.

4.4 Volgorde van gebeurtenissen: moeilijk maar meerderheid slaagt

Waarmee begon de Tweede Wereldoorlog ook weer, wanneer waren de bombardementen op Rotterdam en zat die hongerwinter niet aan het eind? Kortom, welke volgorde van gebeurtenissen is de juiste? Een krappe meerderheid geeft het juiste antwoord; het begon in 1939 met de inval in Polen, daarna werd Rotterdam gebombardeerd. In 1944 volgde de landing in Normandië, waarop de hongerwinter in Nederland volgde. Daarna kwam de capitulatie van de voornaamste agressors. Naast de 53 procent met het juiste antwoord geeft nog 13 procent het antwoord dat het meest op de juiste volgorde lijkt. De overige 17 procent zit er goed naast door te denken dat Duitsland pas veel later Polen aanviel dan wel Rotterdam bombardeerde.

12 | Volgorde van gebeurtenissen

bombardementen op Rotterdam	geallieerde invasie in Normandië	hongerwinter in Nederland	Duitse inval in Polen	overgave Japan	overgave Duitsland	7%
Duitse inval in Polen	bombardementen op Rotterdam	geallieerde invasie in Normandië	hongerwinter in Nederland	overgave Duitsland	overgave Japan	53%
bombardementen op Rotterdam	duitse inval in Polen	hongerwinter in Nederland	geallieerde invasie in Normandië	overgave Duitsland	overgave Japan	13%
Duitse inval in Polen	geallieerde invasie in Normandië	hongerwinter in Nederland	bombardementen op Rotterdam	overgave Duitsland	overgave Japan	10%

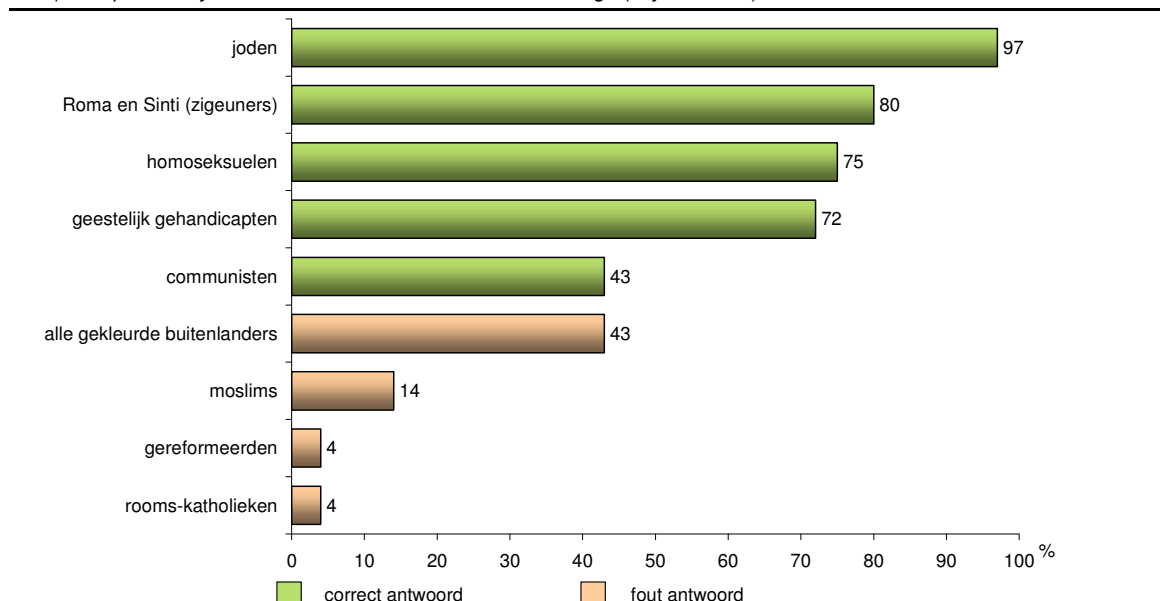
De vrouwen geven weer beduidend vaker aan het antwoord niet te weten en minder dan de helft geeft dan ook het goede antwoord (48% versus 58% van de mannen). Het effect van opleiding is hier aanzienlijk: bijna driekwart van de hoger opgeleiden noemt de goede volgorde, versus de helft van de middelbaar opgeleiden en 39 procent van de lager opgeleiden. Wat betreft leeftijd zijn het wederom de 65-plussers die vaker dan de jongere mensen het goede antwoord geven.

4.5 Jodenvervolgning goed bekend

Welke groepen werden vervolgd?

Vrijwel iedereen weet dat in de Tweede Wereldoorlog de nazi's de joden vervolgden; 97 procent blijkt hiervan op de hoogte. Daarnaast weet ongeveer driekwart van de bevolking dat ook zigeuners, homoseksuelen en geestelijk gehandicapten door de Nazi's vervolgd werden, omdat zij minderwaardig zouden zijn. Dat ook de communisten systematisch door de Duitsers werden vervolgd is bekend bij minder dan de helft van de Nederlanders. Een vergelijkbaar percentage neemt aan dat alle gekleurde buitenlanders systematisch vervolgd werden.

13 | Groepen die systematisch door de Nazi's werden vervolgd (%'ja, correct')

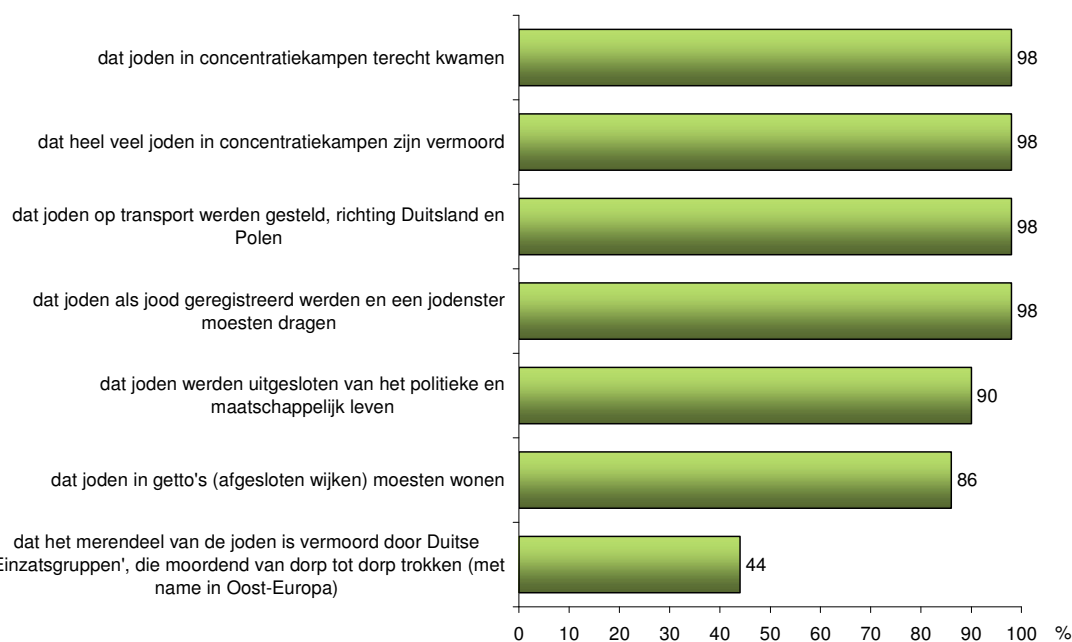

Met uitzondering van de joden, over wie iedereen het wel eens is, worden de andere groepen die werden vervolgd door de mannen beter benoemd dan door de vrouwen, geven de hoger opgeleiden in veel grotere getale de goede antwoorden dan de middelbaar en lager opgeleiden en zijn het wederom de 65-plussers die feilloos de vervolgte groepen identificeren, inclusief de communisten. Deze laatste groep wordt vooral door de jongeren tot 35 jaar veel minder als vervolgte groep aangeduid. Verder zijn het vooral de 13 tot 17 jarigen die alle gekleurde buitenlanders als doelwit noemen en geven de jongeren beneden de 25 vaker dan de oudere mensen aan dat het ook om moslims ging. Uiteraard zullen deze bevindingen te maken hebben met actuele ontwikkelingen; communisten vormen heden ten dage geen bedreiging meer voor 'het vrije westen', (fundamentalistische) moslims des te meer. Verder is de integratie van 'gekleurde buitenlanders' heden ten dage een veel besproken onderwerp, waardoor het niet zo verwonderlijk is dat vooral jongeren aannemen dat deze groep ook destijds wel al een doelwit zal zijn geweest.

Wat gebeurde er precies?

Net zoals vrijwel iedereen weet dat de joden werden vervolgd in de Tweede Wereldoorlog, weet ook bijna iedereen dat ze een jodenster moesten dragen, op transport werden gesteld richting Duitsland en Polen, in concentratiekampen terecht kwamen, en er velen zijn vermoord in die kampen. Ook zegt een overgrote meerderheid te weten dat joden gaandeweg werden uitgesloten van het politieke en maatschappelijke leven en in getto's moesten wonen. Dat het merendeel van de joden is vermoord door Duitse 'Einsatzgruppen' die, met name in Oost-Europa, moordend van dorp tot dorp trokken, zegt 44 procent van de ondervraagden te weten. We merken hierbij op dat het om een herkenningsvraag ging: wanneer we deze vraag als open vraag hadden voorgelegd, waren de Einsatzgruppen wellicht minder vaak genoemd.

14 | Aspecten van de jodenvervolgung, (% 'wist ik').

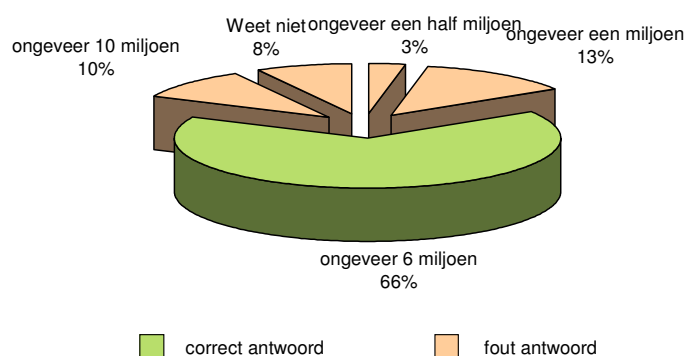
De meeste aspecten van de jodenvervolgung geven weinig verschillen te zien tussen mannen en vrouwen. Alleen de getto's waren bij de mannen iets beter bekend. Ook het effect van

opleiding en van leeftijd is hier niet zo sterk als bij de andere vragen. Alleen bij de minder bekende aspecten zien we hoe hoger de opleiding en/of de leeftijd, des te bekender men ermee is.

Om hoeveel joden ging het?

Dat de jodenvervolgning plaatsvond is breed bekend, maar weet men ook hoeveel joden tijdens de oorlog zijn vermoord? Tweederde van de Nederlandse bevolking geeft terecht aan dat het in Europa om ongeveer zes miljoen vermoorde joden ging, een op de tien denkt dat het er 10 miljoen waren. De rest schat het aantal lager in of geeft aan het niet te weten.

15 | Hoeveel joden zijn er omgekomen in de Tweede Wereldoorlog in Europa?

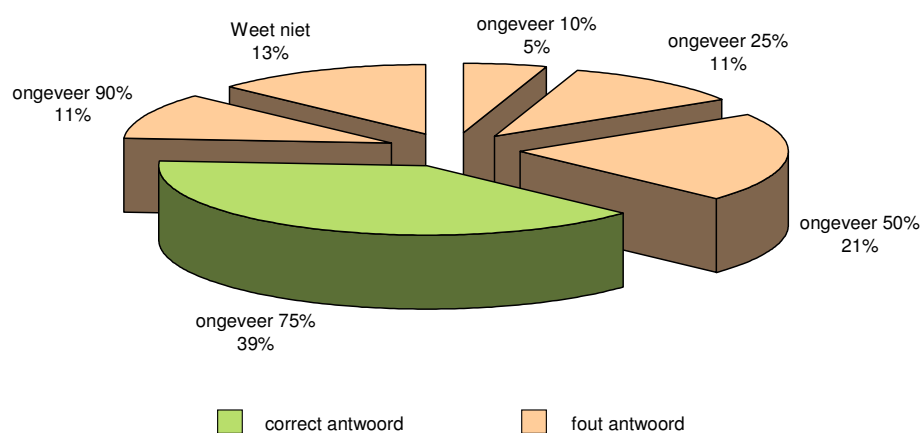
De mannen geven veel vaker het goede antwoord (73% versus 59% van de vrouwen) en de vrouwen zeggen veel vaker dat ze het niet weten. Ook de hoger opgeleiden zijn beter op de hoogte van de zes miljoen omgekomen joden dan de lager opgeleiden (79% versus 59%). De 65-plussers onderscheiden zich wederom door vaker het goede antwoord te geven en het zijn vooral de jongeren beneden de 25 jaar die het aantal omgekomen joden veel lager inschatten.

In Nederland waren er voor de oorlog 140.000 Joden. Daarvan zijn er 107.000 gearresteerd, en van hen zijn er 102.000 vermoord. Dit betekent dat 73% van de Joden die voor de oorlog in Nederland wonen is vermoord. Gevraagd naar dit percentage, zijn de ondervraagden verdeeld. Bijna twee op de vijf denkt (terecht) dat het om 75 procent van de joden gaat en een op de vijf verwacht dat de helft van de Nederlandse joden is omgekomen. Eén op de tien denkt dat het om ongeveer 90 procent van de voormalig in Nederland wonende joden gaat.

---

16 | Hoeveel procent van de Nederlandse joden is omgekomen?

Tussen mannen en vrouwen vinden we geen inschattingsverschillen waar het gaat om het percentage omgekomen joden uit Nederland. Wel geven vrouwen weer vaker aan het antwoord niet te weten. Onder de hoog opgeleiden geeft een substantieel groter deel aan dat het 90 procent van de joden betreft; de lager en middelbaar opgeleiden schatten het percentage beduidend lager in. We zien verder geen echte leeftijdseffecten, maar wel zijn het weer de 65-plussers die in grotere getale het goede antwoord geven.

5 De rol van Nederland

Dit hoofdstuk gaat in op de gebeurtenissen die plaatsvonden tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Hoe raakte Nederland erbij betrokken, wat gebeurde er precies, waar gebeurde het en wie deed wat? Deze vragen zijn voorgelegd aan de bevolking en worden hier beantwoord.

5.1 Hoe raakte Nederland betrokken bij de oorlog?

Driekwart van de Nederlandse bevolking weet dat Nederland voor de oorlog neutraal was en er helemaal niet bij betrokken wilde zijn. Nederland werd gedwongen omdat het werd aangevallen. Maar zeven procent denkt dat Nederland tot de geallieerden behoorde en zes procent meent dat Nederland zelf aan de oorlog wilde meedoen omdat de situatie in Duitsland ingrijpen noodzakelijk maakte. Twaalf procent geeft overigens te kennen niet te weten of Nederland zelf mee wilde doen of niet.

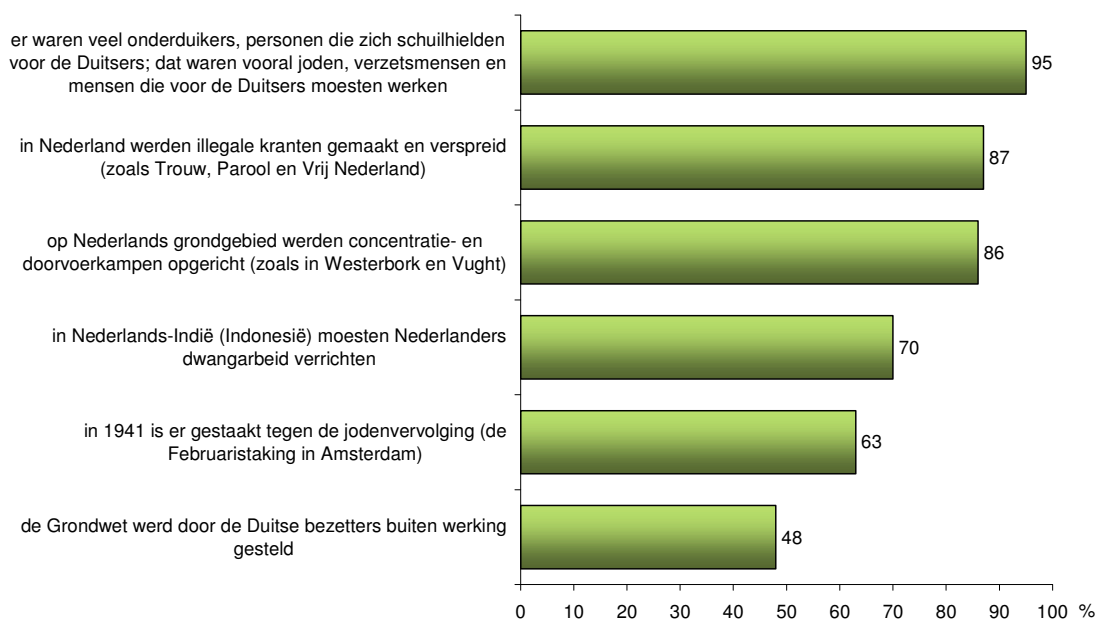
De mannen geven wederom in grotere getale het goede antwoord en de vrouwen zeggen vaker geen idee te hebben hoe Nederland bij de oorlog betrokken raakte. Ook de hoger opgeleiden zijn veel beter op de hoogte. Verder geldt hoe ouder, des te vaker men het goede antwoord geeft. De 13 tot 17 jarigen denken vaker dan de ouderen dat Nederland tot de geallieerden behoorde. De 25 tot 35 jarigen geven verhoudingsgewijs vaak aan dat de situatie in Duitsland ingrijpen noodzakelijk maakte.

5.2 Wat gebeurde er tijdens de oorlog in Nederland?

Bijna iedereen is bekend met het fenomeen onderduikers: joden, verzetsstrijders en andere mensen die werden vervolgd hielden zich schuil voor de bezetters. Ook zegt de overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking te weten dat kranten als Trouw, het Parool en Vrij Nederland tijdens de oorlog illegaal werden gemaakt en verspreid. Dat er ook in Nederland kampen waren, in Westerbork, Amersfoort en Vught, weten de meeste mensen ook wel.

Ruim tweederde van de ondervraagden is bekend met het gegeven dat Nederlanders in Nederlands-Indië dwangarbeid moesten verrichten en iets minder dan tweederde geeft aan gehoord te hebben van de Februaristaking, die in 1941 in Amsterdam plaatsvond, als protest tegen de jodenvervolging. Minder dan de helft van de Nederlanders zegt ervan op de hoogte te zijn dat de Duitsers de Grondwet buiten werking hadden gesteld. We merken op dat deze gegevens door middel van een herkenningvraag zijn gesteld "Wist u dat...". Wanneer de kennis door middel van open vragen in kaart zou zijn gebracht, zouden de percentages waarschijnlijk lager zijn.

17 | Gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland (% 'wist ik').

Voor bijna alle gebeurtenissen geldt dat mannen vaker dan vrouwen aangeven ermee bekend te zijn en de vrouwen vaker dan mannen zeggen dat ze niet op de hoogte waren van de betreffende gebeurtenis. Uitzondering hierop vormt de dwangarbeid in Nederlands-Indië; hiervoor worden geen verschillen gevonden. Wat opleiding betreft zien we weer een tegenstelling tussen de hoger opgeleiden versus de lager en middelbaar opgeleiden; de hoger opgeleiden geven van vrijwel alle gebeurtenissen in sterkere mate aan ervan op de hoogte te zijn. Uitzondering hierop vormt het buiten werking stellen van de Grondwet; dit was bij de hoger opgeleiden net zo goed of slecht bekend als bij de lager en middelbaar opgeleiden.

Wat betreft leeftijd geldt over het algemeen hoe ouder, des te beter men op de hoogte is van de verschillende Nederlandse gebeurtenissen en ontwikkelingen, waarbij een duidelijk gat gaapt tussen de 65-minners en de 65-plussers. De laatstgenoemden geven bij elke gebeurtenis in veel grotere getale dan de eerstgenoemden aan ervan op de hoogte te zijn.

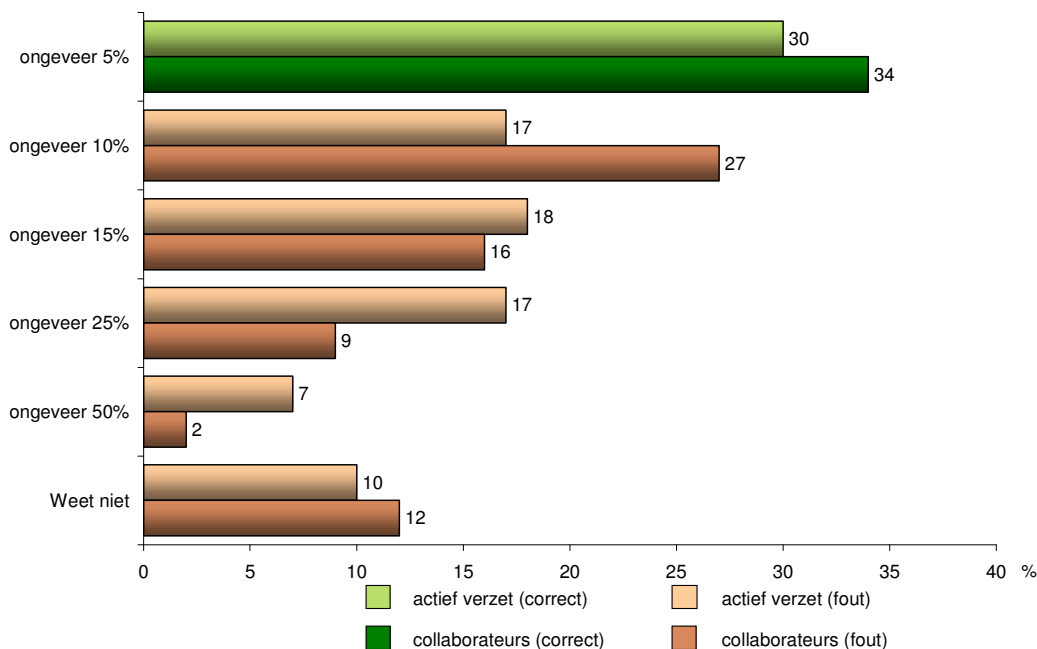
5.3 Hoeveel verzetsstrijders en collaborateurs waren er in Nederland?

Iets minder dan een derde van de bevolking denkt dat er tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland maar zo'n vijf procent van de mensen actief verzet pleegde tegen de Duitsers. Ongeveer een op de zes denkt dat het wel om tien procent zal gaan en evenzoveel ondervraagden zetten in op 15 procent en 25 procent.

Wat betreft de collaborateurs die actief meewerkten met de Duitse overheersing schat wederom een derde in dat het om ongeveer vijf procent van de Nederlanders ging. Ruim een kwart van de ondervraagden denkt dat het wel tien procent van de bevolking betrof en ongeveer een op de zes schat in dat 15 procent van de Nederlanders 'fout' was in de oorlog.

In werkelijkheid was tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland ongeveer vijf procent van de bevolking actief in het verzet, eveneens vijf procent werkte actief mee met de Duitsers en de rest was niet 'fout' maar steunde ook geen verzet of vervolgden en ging zo goed en zo kwaad als dat ging door met het dagelijkse leven.

18 | Hoeveel procent van de Nederlandse bevolking pleegde actief verzet tegen/werkte actief mee met de Duitse overheersing?

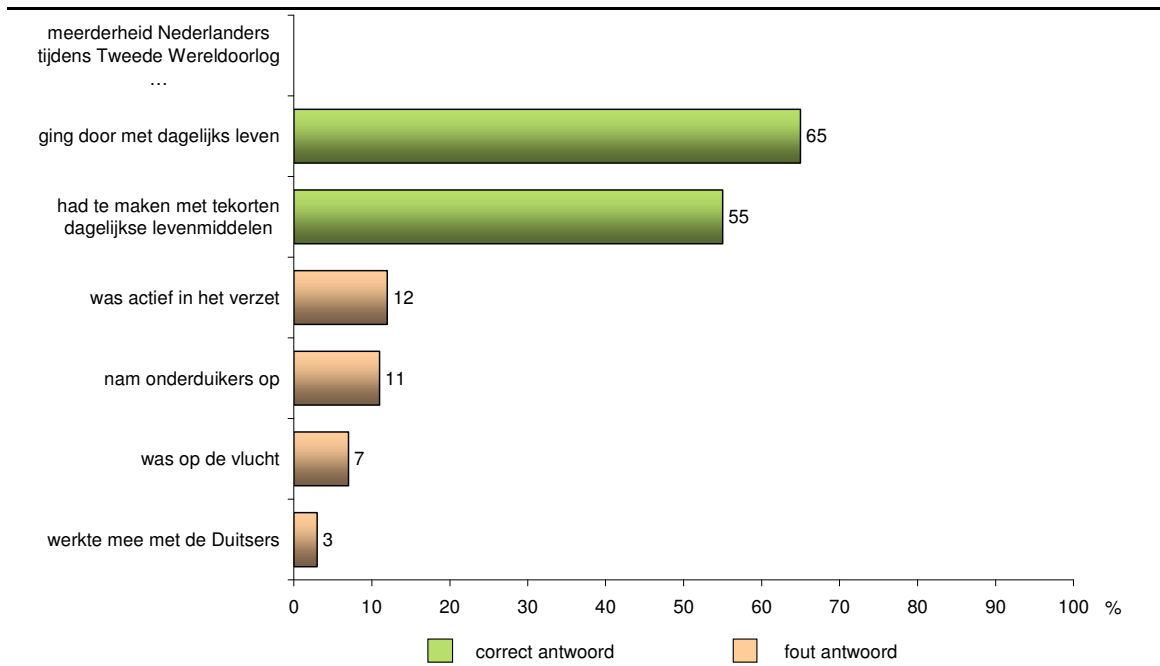
Mannen schatten vaker het juiste percentage verzetsstrijders in, terwijl de vrouwen het percentage vaker op 25 procent schatten. Ook het percentage collaborateurs wordt door de mannen beter ingeschat. Hoger opgeleiden schatten het verzet veel beter in dan de lager opgeleiden, maar voor de collaborateurs worden nauwelijks verschillen gevonden; alleen het percentage mensen dat zegt het antwoord niet te weten is onder de lager opgeleiden veel hoger.

Het zijn wederom de 65-plussers die het percentage verzetsmensen het vaakst goed inschatten. Wat betreft de collaborateurs zitten ze echter iets te hoog en zijn het de 55 tot 65 jarigen die het vaakst het goede antwoord geven. Verder zien we weinig effecten van leeftijd.

5.4 Het dagelijks leven in Nederland

Tot slot is een viertal onderwerpen voorgelegd aan de ondervraagden, met het verzoek aan te geven welke twee antwoorden het beste bij het genoemde onderwerp passen. Zo weet tweederde van de ondervraagden aan te geven dat de meerderheid van de Nederlanders tijdens de Tweede Wereldoorlog doorging met zijn of haar gewone leven en noemt iets meer dan de helft dat diezelfde meerderheid te maken had met tekorten wat betreft de dagelijkse levensmiddelen. De overige antwoordmogelijkheden worden terecht door weinig mensen gekozen.

19 | Welke twee antwoorden passen het meest bij het volgende onderwerp – meerderheid Nederlanders tijdens WOII?

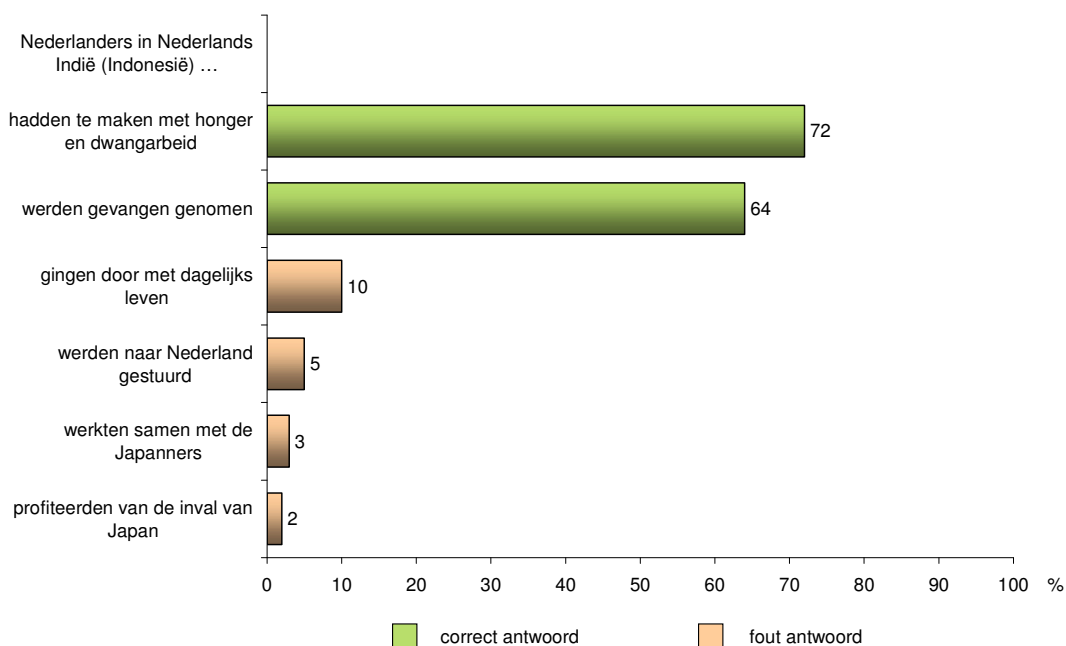
Mannen geven vaker aan dat de meerderheid van de Nederlandse bevolking doorging met het dagelijks leven, vrouwen zeggen vaker dat deze te maken had met dagelijkse tekorten. Ook zegt een groter deel van de vrouwen dat de meerderheid onderduikers opnam. Hoger opgeleiden geven veel vaker dan de middelbaar en lager opgeleiden aan dat de meerderheid doorging met het dagelijks leven, lager opgeleiden denken veel vaker dat zoveel mensen actief waren in het verzet en onderduikers opnamen. Wat leeftijd betreft blijkt hoe ouder, des te vaker men aangeeft dat de meerderheid doorging met het dagelijks leven. Het zijn verder vooral de 25 tot 35 jarigen die aangeven dat de meerderheid van de Nederlandse bevolking te maken had met dagelijkse voedseltekorten. De 45 tot 65 jarigen denken vaker dat de meerderheid actief was in het verzet.

5.5 De situatie in Nederlands-Indië

Bijna driekwart van de ondervraagden weet dat de Nederlanders in Nederlands-Indië destijds te maken hadden met honger en dwangarbeid en tweederde weet dat ze werden gevangen genomen. De overige antwoordcategorieën worden wederom door weinig mensen gekozen.

20 | Welke twee antwoorden passen het meest bij het volgende onderwerp – Nederlanders in Nederlands Indië?

Vrouwen geven vaker dan mannen aan dat Nederlanders in Nederlands-Indië gevangen werden genomen. Dit geldt ook voor de hoger én lager opgeleiden; het zijn dit keer de middelbaar opgeleiden die er in negatieve zin uitspringen. Wat leeftijd betreft geldt grofweg hoe ouder men is, des te vaker men aangeeft dat de Nederlanders in Nederlands-Indië gevangen werden genomen. De 35 tot 45 jarigen geven vaker dan de anderen aan dat deze Nederlanders doorgingen met het dagelijks leven, de 18 tot 25 jarigen denken vaker dat ze naar Nederland werden gestuurd en de 13 tot 17 jarigen geven het vaakst aan dat ze samenwerkten met de Japanners en ze van de inval van Japan profiteerden.

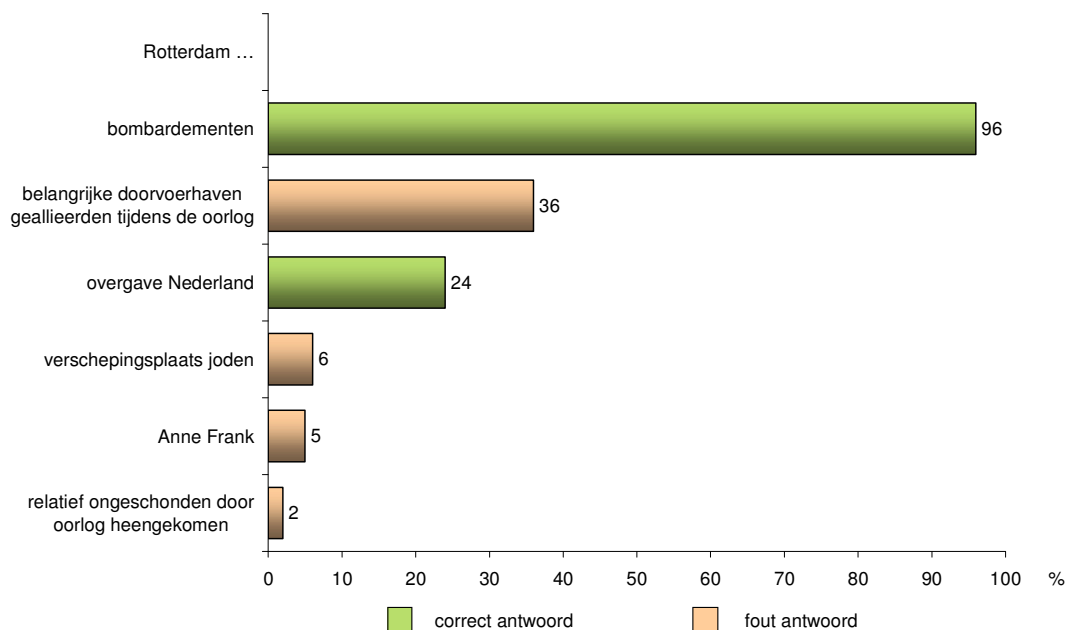
5.6 Rotterdam en Arnhem

Bij Rotterdam horen de bombardementen, weten bijna alle ondervraagden. Het tweede bijpassende antwoord levert meer problemen op. Ruim een derde denkt dat Rotterdam tijdens de oorlog een belangrijke doorvoerhaven was voor geallieerden. Slechts een kwart weet dat met de bombardementen op Rotterdam de overgave van Nederland een feit was.

---

 21 | Welke twee antwoorden passen het meest bij het volgende onderwerp – Rotterdam?

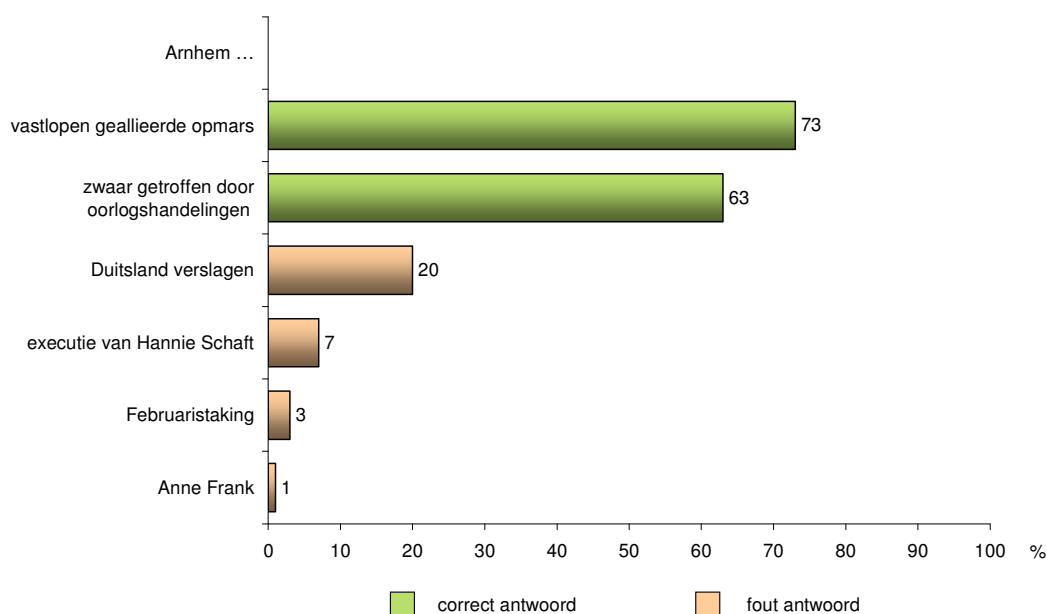
Mannen geven vaker dan vrouwen aan dat de bombardementen op Rotterdam onlosmakelijk verbonden zijn met de overgave van Nederland aan de Duitsers. Ook hoger opgeleiden weten dit vaker correct aan te geven. Frappant genoeg zijn het voornamelijk de vrouwen en de lager opgeleiden die verantwoordelijk zijn voor de vijf procent van de Nederlandse bevolking die Anne Frank verbindt met Rotterdam. Wat betreft leeftijd zien we alleen dat de 25 tot 35 jarigen vaker aangeven dat Rotterdam een verschepingsplaats was voor joden.

Bij Arnhem liepen de geallieerde troepen vast, weet driekwart van de Nederlandse bevolking en bijna tweederde geeft daarbij aan dat de stad zwaar werd getroffen door de oorlogshandelingen. Ook denkt nog twintig procent dat Duitsland bij Arnhem werd verslagen.

---

 22 | Welke twee antwoorden passen het meest bij het volgende onderwerp – Arnhem?

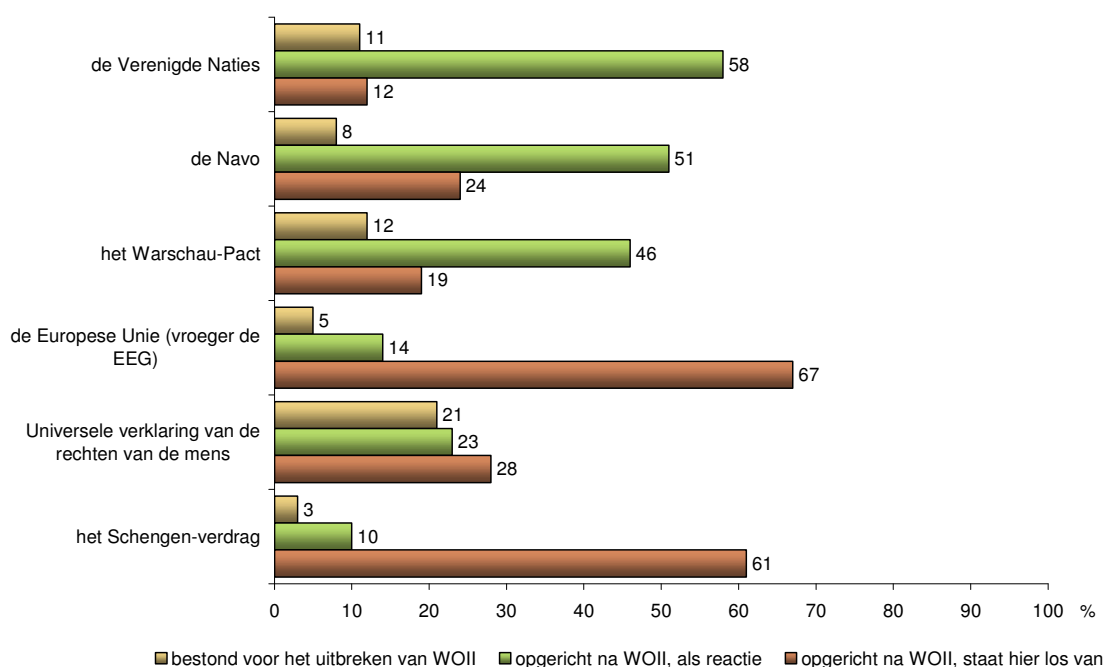
Mannen weten vaker dat de geallieerde troepen vastliepen bij Arnhem, vrouwen denken vaker dat Duitsland uiteindelijk is verslagen in de slag om Arnhem. Hoger opgeleiden zijn ook beter op de hoogte van de vastgelopen geallieerde opmars, lager opgeleiden denken veel vaker dat Duitsland bij Arnhem verslagen is. De 65-plussers geven vaker dan de jongere mensen aan dat de geallieerde opmars stopte bij Arnhem. Voor het andere passende antwoord, dat Arnhem zwaar getroffen werd door oorlogshandelingen, geldt dat vooral de jongeren tot 25 jaar dit minder vaak bevestigen.

6 Verschillende beelden van internationale verdragen

Wanneer en waarom verschillende Europese en mondiale organisaties zijn opgericht en verdragen zijn opgesteld blijkt voor veel Nederlanders nog niet zo'n eenvoudig te beantwoorden vraag. Over de Verenigde Naties bestaat nog relatief weinig verschil van mening; een meerderheid geeft aan dat de VN is opgericht na de Tweede Wereldoorlog en als reactie daarop. Ook een meerderheid geeft dit terecht aan voor de NAVO, maar bijna een kwart van de Nederlanders is hier van mening dat de oprichting van de NAVO geheel los stond van de Tweede Wereldoorlog. Het Warschau-Pact was eigenlijk een reactie op de NAVO, en daarmee indirect ook een reactie op de Tweede Wereldoorlog; minder dan de helft van de ondervraagden beaamt dit.

Tweederde van de Nederlandse bevolking meent dat de Europese Unie weliswaar na de Tweede Wereldoorlog is opgericht, maar daar verder geheel los van staat. Toch vindt het prilste begin van de EU ook haar oorsprong in de gedachte dat een Derde Wereldoorlog koste wat kost voorkomen moet worden en kan haar oprichting wel degelijk worden gezien als reactie op de Tweede Wereldoorlog. Ditzelfde geldt voor de *Universele verklaring van de rechten van de mens*, hoewel hierover de meeste verdeeldheid heerst bij de ondervraagden. Een vijfde meent zelfs dat dit verdrag reeds was opgesteld voor de Tweede Wereldoorlog had plaatsgevonden. Het Schengen-verdrag, met daarin grensafspraken tussen een aantal landen waaronder Nederland, is eigenlijk het enige verdrag dat geheel los staat van de Tweede Wereldoorlog. Dit wordt ook door een duidelijke meerderheid van de Nederlandse bevolking beaamt.

23 | Wanneer zijn deze organisaties en verdragen opgericht/opgesteld?

Om te beginnen geldt voor alle verdragen en organisaties dat vrouwen telkens veel vaker aangeven niet te weten wanneer en waarom ze zijn ontstaan. Daarnaast is er nog een aantal verschillen tussen mannen en vrouwen. Mannen zeggen vaker dan vrouwen dat de *Universele verklaring van de rechten van de mens* al voor de Tweede Wereldoorlog bestond. Hetzelfde geldt voor het Schengen-verdrag, al gaat het hier maar over vijf procent van de mannen (versus 1% van de vrouwen). Verder zeggen mannen vaker dan vrouwen dat de Verenigde Naties, de NAVO en het Warschau-Pact zijn opgericht als reactie op de oorlog. Vrouwen beweren dit daarentegen vaker van de *Universele verklaring van de rechten van de mens*. Tot slot zijn de mannen ook vaker dan de vrouwen van mening dat de Europese Unie, het Schengen-verdrag en de NAVO niets van doen hebben met de Tweede Wereldoorlog.

Hoger opgeleiden denken vaker dat de *Universele verklaring van de rechten van de mens* al voor de Tweede Wereldoorlog bestond, geven vaker aan dat de Verenigde Naties, het Warschau-Pact en de Europese Unie als reactie op deze oorlog zijn ontstaan en zeggen ook vaker dat het ontstaan van het Schengen-verdrag, maar ook van de Europese Unie, de NAVO en het Warschau-Pact niets te maken heeft met die oorlog.

Het zijn vooral de jongeren beneden de 18 jaar die denken dat een aantal organisaties al voor de Tweede Wereldoorlog bestond, zoals het Warschau-Pact, de NAVO en de Europese Unie. De ouderen, dat wil zeggen ouder dan 55 jaar, geven van deze drie organisaties vaker aan dat ze zijn opgericht als reactie op de Tweede Wereldoorlog. Verder geldt hoe ouder men is, des te vaker men aangeeft dat het Schengen-verdrag, maar ook de Europese Unie en de *Universele verklaring van de rechten van de mens* zijn opgericht na 1945, maar niets te maken hebben met de Tweede Wereldoorlog.